

KRZYSZTOF J. SZMIDT

**Kreatywność
na 33 sposoby**

Odkryj swój
twórczy potencjał

onepress | sensus

Wszelkie prawa zastrzeżone. Nieautoryzowane rozpowszechnianie całości lub fragmentu niniejszej publikacji w jakiejkolwiek postaci jest zabronione. Wykonywanie kopii metodą kserograficzną, fotograficzną, a także kopiowanie książki na nośniku filmowym, magnetycznym lub innym powoduje naruszenie praw autorskich niniejszej publikacji.

Wszystkie znaki występujące w tekście są zastrzeżonymi znakami firmowymi bądź towarowymi ich właścicieli.

Autor oraz wydawca dołożyli wszelkich starań, by zawarte w tej książce informacje były kompletne i rzetelne. Nie biorą jednak żadnej odpowiedzialności ani za ich wykorzystanie, ani za związane z tym ewentualne naruszenie praw patentowych lub autorskich. Autor oraz wydawca nie ponoszą również żadnej odpowiedzialności za ewentualne szkody wynikłe z wykorzystania informacji zawartych w książce.

Redaktor prowadzący: Barbara Gancarz-Wójcicka

Helion S.A.

ul. Kościuszki 1c, 44-100 Gliwice

tel. 32 230 98 63

e-mail: onepress@onepress.pl

WWW: <https://onepress.pl> (księgarnia internetowa, katalog książek)

Drogi Czytelniku!

Jeżeli chcesz ocenić tę książkę, zajrzyj pod adres

<https://onepress.pl/user/opinie?kre33s>

Możesz tam wpisać swoje uwagi, spostrzeżenia, recenzję.

ISBN: 978-83-8322-660-6

Copyright © Helion S.A. 2023

Printed in Poland.

- Kup książkę
- Poleć książkę
- Oceń książkę

- Księgarnia internetowa
- Lubię to! » Nasza społeczność

Spis treści

Wprowadzenie. Jednak kryzys	7
1. Antynomie	17
2. Obserwacja	23
3. Zainteresowania — zamięłowania — pasja	30
4. Pytania	42
5. Świat poza wyświetlaczem	51
6. Dziedzina	61
7. Temat	71
8. Oryginalność	79
9. Tytuły — nazwy	88
10. Bariery — przeszkody	101
11. Ideacja — pomysłowość	114
12. Wyobrażenia — fantazja	125
13. Spekulacje, gdybanie, hipotetyzowanie	141

14. Inspiracja — zapożyczenia	150
15. Inwersja — odwrócenie	156
16. Kojarzenie — asocjacje	165
17. Metafora — przenośnia	173
18. Transformacje — przekształcenia	184
19. Inkubacja	192
20. Prowokacja twórcza	203
21. Transgresje — przekraczanie granic	209
22. Odwaga i dzielność	215
23. Razem czy osobno	226
24. Miejsce — przestrzeń	237
25. Podróż	250
26. Metody — techniki — triki	263
27. Krytyka — ocena	271
28. Humor — optymizm — szczęście	281
29. Odraczanie gratyfikacji	296
30. Wytrwałość i upór	302
31. Debiut twórczy	310
32. Pogłębione ćwiczenia	317
33. Doświadczenia krystalizujące	325
Zakończenie — mądra kreatywność	331
Bibliografia	335
O autorze	349

Czym jest i czym nie jest kreatywność?

Zacznijmy od samego rozumienia kluczowego pojęcia kreatywności. Popularność zarówno tego słowa, jak i określenia przymiotnikowego — „kreatywny”, „kreatywna”, „kreatywne” — jest tak wielka, że doprowadziła do wielu nieporozumień. Próbując je wyjaśnić i rozwiązać, proponuję najpierw skupić się na tym, czym *kreatywność* nie jest, a czym jest.

- Kreatywność nie jest pojedynczą umiejętnością, zdolnością czy kompetencją, lecz złożoną postawą życiową czy nawet całościową. Może też być rozumiana jako cecha osobowości (charakteru), ale nieograniczająca się do jakiegoś jednego tajemniczego czynnika „k” („c” — jak „creativity”) na podobieństwo czynnika „g”, jak to było przez dziesięciolecia w przypadku inteligencji. Żaden pojedynczy czynnik nie decyduje o wysokim czy niskim poziomie kreatywności.
- Kreatywność nie jest robieniem czegoś w jakiś aktywny sposób ani wszelkim działaniem człowieka czynnego. Piłkarz, który jest aktywny na boisku, nie jest kreatywny, chyba że zagrywa w pomysłowy, nieszablonowy sposób, który prowadzi do wygranej. Kreatywność przejawia się w działaniu — ale tylko w takim, które przynosi rzeczy (wytwory) cechujące się nowością i wartością — użytecznością — albo w samym akcie ekspresji, jak w przypadku gry teatralnej czy tańca, zwraca uwagę swą oryginalnością i powoduje zachwyt oraz podziw.
- Kreatywność nie sprowadza się tylko do wymyślania nowych i cennych pomysłów, choć twórcza pomysłowość stanowi jej rdzeń. Nie ma kreatywności bez pomysłowości i ktoś, kto nie generuje nowych i wartościowych pomysłów, nie zasługuje na miano kreatywnego (twórczego). W postawę twórczą, będącą emanacją kreatywności, włącza się sfera emocjonalno-motywacyjna z zamiłowaniem do nowości, odwagą, wytrwałością i uporem,

zaangażowaniem w zadanie twórcze i protwórczą motywacją, która działa nawet wtedy, gdy twórca nie oczekuje nagrody. Kreatywność ujawnia się również poprzez zaradność i dzielność, zwłaszcza w sytuacjach niepewności i braku środków oraz ryzyka, czyli właśnie dzisiaj. To trzecia sfera postawy twórczej — działaniowa.

- Kreatywność odnosi się do cech (postawy) człowieka, nie zaś do cech rzeczy (wytworów), które człowiek tworzy. „Kreatywny” jest człowiek, nie wiersz, obraz, fotografia, zabawka czy fryzura. Nieporozumieniem językowym jest mówienie o „kreatywnych” nożyczkach, „kreatywnych” patyczkach, „kreatywnych” klockach, „kreatywnych” zabawkach, „kreatywnych” pomysłach, „kreatywnych” zestawach czy „kreatywnych” warsztatach (wszystkie przykłady autentyczne!). Jeśli już, to „kreatywne” są dzieci, „kreatywny” jest projektant, „kreatywna” jest nauczycielka czy fryzjerka. Kreatywność to nazwa postawy (charakteru) człowieka i mówienie o „miastach kreatywnych” jest również lekkim nadużyciem, choć nie tak wielkim, jak gra „kreatywne grybki”.
- Same słowa „kreatywność”, „kreatywny”, „kreatywna” pochodzą od łacińskich słów *creatio* i *Creator*, które oznaczały tworzenie czegoś z niczego, przysługujące w zasadzie tylko Bogu lub założycielom miasta. A więc „Creator” to przez całe stulecia Bóg — Stwórca i dlatego tak ostrożnie posługiwano się nie tylko w języku polskim słowem „twórca” lub „kreator”. Aż do czasów dzisiejszych, kiedy to każdy bardziej lub mniej pomysłowy rozgrywający w siatkówce nazwany jest „kreatywnym”, a co więcej i co najgorsze — nawet zestawy stempli są „kreatywne”. Skoro pojęcia „kreatywny” i „kreatywna” pochodzą od Boga, to może warto ich używać z większym umiarem?
- Kreatywność jest twórczością rozumianą podmiotowo (personologicznie — jak mawiają psychologowie). Oznacza to, że nie ma kreatywności bez twórczości, a twórczość jest filarem

tej postawy. Tylko ktoś, kto tworzy, jest kreatywny. „Twórczy” i „kreatywny” człowiek to to samo — synonimy. Ale „twórczy” projekt i „kreatywny” projekt — już nie, albowiem poprawne jest mówienie o „twórczym” projekcie, ale nie „kreatywnym” projekcie. Jeszcze raz — kreatywny (twórczy) jest projektant¹.

To, co wspólne dla pojęcia kreatywności, twórczości i postawy twórczej, to **twórcza ideacja** rozumiana jako zdolność tworzenia pomysłów (rozwiązań) cechujących się nowością i wartością (użytecznością, stosownością). Nie ma twórczości i kreatywności ani postawy twórczej bez twórczej pomysłowości (ideacji). Będzie o niej wielokrotnie mowa na kartach tej książki. Niemal wszyscy badacze twórczości i kreatywności są zgodni: twórcze jest to, co jest nowe i cenne, jak sformułował to lakonicznie i trafnie Andrzej Góralski (1989). Jak się mają do tego „kreatywne nożyczki”?

Rysunek W.1. *Twórczość i pojęcia pokrewne (opracowanie własne)*

¹ Więcej na ten temat: Szmidt K.J. (2013a), *Pedagogika twórczości*, wyd. II rozszerzone, GWP, Gdańsk; Szmidt K.J. (2018a), *Kreatywność — twórczość — postawa twórcza. Próba systematyzacji pojęć i teorii*, w: *Alternatywy w edukacji*, red. B. Śliwerski i A. Rozmus, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, WSIZ Rzeszów, Kraków.

Rysunek W.2. Oto przykład niewłaściwego użycia słowa „kreatywne”.
„Kreatywne” są dzieci posługujące się tymi nożyczkami

1. Antynomie

„Być cudownym dzieckiem jak Mozart
czy późno rozkwitającym (*later bloomer*) jak Beethoven?”

Dean Keith Simonton²

Zaczynam od tematu *antynomii*, ponieważ jest to zagadnienie, które będzie się przewijać przez karty całej książki i jest niejako nadrzędne w stosunku do innych. *Antynomia* to według słownikowego znaczenia sprzeczność między dwoma twierdzeniami, które wydają się prawdziwe i równie dobrze uzasadnione (Sobol, red., 2002, s. 62). *Antynomiczny* to „sprzeczny”, „przeciwstawny”, a zatem twierdzenia (zdania, przekonania, poglądy) antynomiczne to takie, które są ze sobą sprzeczne, choć wydają się prawdziwe. Jak zobaczymy, takich twierdzeń o naturze kreatywności i zdolności twórczych nie brakuje³.

---

² Simonton D.K. (2018), *The Genius Checklist. Nine Paradoxical Tips On How Can Become a Creative Genius*, The MIT Press, London, s. 1.

³ Od gr. *antinomia* — „sprzeczność praw”.

Antynomie, czyli kłóące się ze sobą tezy, są istotą wiedzy o kreatywności, określanej dzisiaj jako **kreatologia**. A zdolność tolerowania tych sprzeczności i łączenia ich w zgodną syntezę uchodzi za jedną z najważniejszych umiejętności człowieka twórczego. Cokolwiek przeczytamy czy usłyszymy o naturze twórczości, zdolnościach twórczych i ich rozwoju, środowisku sprzyjającym twórczym ludziom, czegokolwiek dowiemy się o osobach prawdziwie kreatywnych, to bardzo szybko znajdziemy twierdzenia przeciwnie. Jak z tymi przysłowiami:

- *Jak cię widzą, tak cię piszą. — Nie szata zdobi człowieka.*
- *Kto rano wstaje, temu Pan Bóg daje. — Co nagle, to po diable.*

Jedną z podstawowych prawd, wywiedzionych z długoletnich badań nad twórcami, jest teza o nieprześciennej produktywności tych najwybitniejszych. Twierdzi się, że tworzą oni bardzo dużo wytworów, dużo więcej i lepiej niż inni twórcy w danej dziedzinie, nie mówiąc już o twórcach amatorach. Bardzo twórczy naukowiec bada więcej i publikuje więcej tekstów niż jego koledzy w danej dyscyplinie, zwłaszcza dzisiaj, gdy premie i wynagrodzenie zależą od tzw. oceny parametrycznej, która polega na tym, że wszystko, co uczony robi, podlega ocenie punktowej i jest na koniec sumowane. Bardzo twórczy kompozytor komponuje wiele utworów (na przykład Mozart, który zostawił po sobie, a żył ledwie 35 lat, ponad 650 utworów), bardzo twórczy pisarz publikuje bardzo dużo powieści lub innych form literackich (jak na przykład Józef Ignacy Kraszewski, który wydał 273 utwory)⁴, a bardzo twórczy kucharz wymyśla wiele przepisów na nowe dania. Kiedy przyjrzymy się biografii wymienionych powyżej twórców i sięgniemy do życiorysów innych osób pokroju genialnego wynalazcy Thomasa Edisona czy współczesnego psychologa amerykańskiego Roberta Sternberga, mającego na koncie ponad 1600 publikacji, to teza o nadzwyczajnej produktywności wybitnych twórców znajduje przekonujące potwierdzenie. Ale jak mawiał bohater *Skrzypka na dachu*, Tewje Mleczarz,

---

⁴ Wydaje się, że autorowi powieści kryminalnych, Remigiuszowi Mrozowi, publikującemu kilka kryminałów rocznie, daleko jeszcze do tego rekordu, chociaż...

„z drugiej jednak strony” znajdziemy twierdzenie przeciwne temu — wielu geniuszy twórczych nie było zbyt płodnych. Laureat Literackiej Nagrody Nobla, gdy była ona jeszcze wręczana za wybitne wartości literackie dzieł, angielski pisarz, autor *Władcy much*, William Golding (1911 – 1993), napisał niewiele, dużo mniej niż Józef Ignacy Kraszewski czy Remigiusz Mróz. Współtwórca psychologii humanistycznej, Abraham Maslow, żyjący 62 lata (1908 – 1970), wydał za życia tak naprawdę dwie książki⁵. Czyli antynomia! Oto przykłady tej sprzeczności z dziedziny mi najbliższej — muzyki:

- Włoski kompozytor Antonio Salieri (1750 – 1825) skomponował 39 oper, zaś Ludwik van Beethoven (1770 – 1827) — tylko jedną (*Fidelio*).
- Inny włoski kompozytor epoki baroku Giuseppe Tartini (1692 – 1770) napisał 130 koncertów skrzypcowych, a Ludwik van Beethoven — tylko jeden.
- Niemiecki kompozytor Georg Philipp Telemann (1681 – 1767) jest autorem ponad tysiąca suit orkiestrowych, a jego rówieśnik Jan Sebastian Bach (1685 – 1750) — tylko czterech.
- Domenico Scarlatti (1685 – 1757) jest autorem ponad 550 sonat na klawesyn, a Fryderyk Chopin (1810 – 1849) — tylko dwóch sonat na fortepian.
- Józef Haydn (1732 – 1809) skomponował 83 kwartety smyczkowe, a Johannes Brahms (1833 – 1897) — tylko trzy.

Możemy zapytać, czy bardzo płodni Salieri, Tartini, Scarlatti i Telemann są wybitniejszymi kompozytorami niż Beethoven, Bach i Chopin? Podobnie w literaturze: amerykańska autorka słynnej książki *Zabić drozda*, Harper Lee, tak naprawdę napisała dwie powieści, a jej starsza koleżanka, Margaret Mitchell, w zasadzie jedną, ale jakże znaną — *Przeniętło z wiatrem*.

---

⁵ Polskie wydania: *W stronę psychologii istnienia* (2004) oraz *Motywacja i osobowość* (2013).

Inna prawda, często powielana przez autorów poradników rozwijania kreatywności, mówi, że dojrzała kreatywność, ujawniająca się w wybitnych dziełach, zdarza się dopiero po dwudziestym piątym roku życia twórców. Jako pilny eksplorator zacząłem drążyć ten temat i znalazłem fakty sprzeczne z tą tezą. Oto kilka z nich:

- Piękne, bardzo pogodne i często wykonywane w salach koncertowych sonaty na orkiestrę smyczkową napisał dwunastoletni włoski kompozytor Gioacchino Rossini.
- Dziewiętnastoletnia gitarzystka basowa Kinga Głyk nagrywa z amerykańskimi muzykami świetnie przyjętą przez środowisko jazzowe płytę *Dream* (2017). Dzisiaj Kinga Głyk uchodzi za jedną z największych na świecie wirtuozek tego trudnego instrumentu.
- Inni kompozytorzy, tacy jak Felix Mendelssohn-Bartholdy, Fryderyk Chopin, Robert Schumann czy jego żona Klara, tworzyli dojrzałe dzieła jako nastolatkowie.
- Krzysztof Kamil Baczyński (1921 – 1944) dojrzałą poezję, docenioną przez krytyków literackich, pisał już jako dwudziestolatek.
- Dorota Masłowska w wieku 19 lat publikuje głośną powieść *Wojna polsko-ruska pod flagą białą-czerwoną*, przetłumaczoną na kilka języków i wielokrotnie nagradzaną. Trzy lata później, a więc przed ukończeniem dwudziestego piątego roku życia, publikuje następną, równie kontrowersyjną powieść, *Paw królowej*.

I znów antynomia!

Takich sprzeczności w wiedzy o kreatywności znajdziemy więcej:

- Wolność a przymus — czy stajemy się bardziej twórczy, kiedy cieszymy się pełną wolnością i swobodą twórczą, czy jednak pewien przymus, nadzór i stawianie wymagań na przykład ze strony sponsora lub mecenasa pobudzają bardziej do kreatywności?

- Razem czy osobno — czy kreatywności sprzyja bardziej działanie w zespole, czy jednak działanie indywidualne?
- Motywacja wewnętrzna czy motywacja zewnętrzna — czy tworzymy lepiej i częściej wtedy, gdy kieruje nami radość z samego tworzenia, czy wtedy, gdy dążymy do uzyskania nagrody, honorarium czy sławy?
- Wąska specjalizacja czy kreatywność ogólna — czy specjalizować się w jednej wybranej dziedzinie (na przykład malarstwie olejnym, sztuce fryzjerskiej, pisaniu bloga literackiego), czy rozwijać kompetencje twórcze w różnych dziedzinach?
- Ciężka, systematyczna praca czy natchnienie i błysk ośnienia — czy bardziej popłaca codzienny znój i praca organiczna u podstaw, czy czekanie na „pocałunek muzy” i przyływ natchnienia?

Nie jest łatwo odpowiedzieć na te pytania i w różnych źródłach znajdziemy sprzeczne, antynomiczne odpowiedzi. W tej książce udzielam odpowiedzi na wiele dylematów wiedzy o kreatywności, bazując na swoich doświadczeniach naukowych, życiowych i pedagogicznych. Inni autorzy być może odpowiedzą inaczej ... Ważne jest, by czytając czy słysząc takie antynomiczne odpowiedzi, nie popaść w stany nerwicowe i dłuższy dysonans poznawczy, by poradzić sobie z tymi sprzecznościami, konstruując wiedzę osobistą bez mitów, stereotypów i rażących błędów.

Problematyką kreatywności zajmuję się naukowo od ponad 35 lat, uzyskałem ważny tytuł profesora nauk społecznych w dziedzinie pedagogiki twórczości jako jeden z pierwszych w naszym kraju, o ile nie pierwszy. Im więcej wiem na ten temat, im więcej czytam, słucham i badam, tym bardziej jestem przekonany co do jednego faktu: na każde zasadnicze twierdzenie o kreatywności znajdziemy twierdzenie z nim sprzeczne. Być może właśnie dlatego ta problematyka jest tak trudna i jednocześnie ciekawa, dlatego jednych irytuje, a innych fascynuje. Całe szczęście, że zaliczam się do tych drugich.

PRÓBY

---

1. Co myślisz o następujących twierdzeniach? Jaka jest Twoja odpowiedź?
    - a) Trzeba urodzić się geniuszem. Nie można wychować geniusza.
    - b) Ludzie kreatywni bardziej potrzebują samotności niż działania w grupie.
    - c) Im bardziej twórczy człowiek, tym ma trudniejszy charakter. Trudno spotkać wybitnych twórców, którzy byliby miłymi ludźmi.
    - d) Wychowanie w rodzinie rzutuje na całą twórczość człowieka. Nie można odciąć się od tych korzeni.
    - e) Popularność i sława sprzyjają kreatywności. Bycie nieznanym lub zapomnianym obniża twórczą pomysłowość.
  2. Znajdź lub wymyśl twierdzenia sprzeczne z poniższymi:
    - a) Cierpienia i choroby psychiczne pobudzają do twórczości.
    - b) Artyści, żeby zwrócić na siebie uwagę publiczności, muszą ją prowokować i przekraczać granice.
    - c) Cyfryzacja naszego życia pobudza twórczą pomysłowość.
    - d) Nuda zawsze zabija kreatywność.
    - e) Dzieci są bardziej twórczy niż dorośli.
  3. Jakie inne sprzeczności dostrzegasz w dyskusjach o kreatywności i twórczych ludziach? Jakie są źródła tych twierdzeń? Nawiązując do ważnego pytania filozofii nauk, mogę zapytać: skąd to wiesz?
-

PROGRAM PARTNERSKI

— GRUPY HELION —

-
1. ZAREJESTRUJ SIĘ
  2. PREZENTUJ KSIĄŻKI
  3. ZBIERAJ PROWIZJĘ

Zmień swoją stronę WWW w działający bankomat!

Dowiedz się więcej i dołącz już dzisiaj!

<http://program-partnerski.helion.pl>

GRUPA
Helion

Umiejętności twórcze można ćwiczyć. Dowiedz się jak i... praktykuj twórcze myślenie!

Kreatywność, zdolność do nieszablonowego spojrzenia na powierzone zadania i twórcza pomysłowość — oto, czego wielu pracodawców wymaga od swoich pracowników. Niestety, ani szkoły, ani wyższe uczelnie nie stawiają tych umiejętności na pierwszym, drugim czy nawet dziesiątym miejscu na liście sprawności, z jakimi ich absolwenci powinni opuszczać mury placówek edukacyjnych. Dodatkowo okazuje się, że rzeczywistość, w której funkcjonujemy, nie sprzyja rozwijaniu twórczego myślenia. Jesteśmy po prostu zbyt zmęczeni na wymyślanie na nowo czegokolwiek.

Czy zatem jesteśmy skazani na kreatywną bezradność? Absolutnie nie!

Jeśli Twoja praca czy też dowolna inna aktywność wymaga kreatywności, a Ty czujesz, że potrzebujesz pomocy w tym zakresie — oto ona: **Kreatywność na 33 sposoby**. W krótkich, kilkustronicowych rozdziałach autor opisuje najważniejsze zagadnienia związane z uprawianiem i doskonaleniem kreatywności. Proponuje także ćwiczenia i metody autodiagnozy, dzięki którym „zmierzysz i zważyysz” poziom swoich umiejętności twórczych, a także uzyskasz indywidualną perspektywę. A to otworzy przed Tobą szansę, by ruszyć dalej — wypłynąć na kreatywne wody, na twórcze morza i oceany.

onepress **sensus**

Księgarnia internetowa:
<http://onepress.pl>

HELION SA
ul. Kościuszki 1c, 44-100 Gliwice
tel.: 32 230 98 63
onepress@onepress.pl

książkiklasybusiness

ebook dostępny na:

ebookpoint

ISBN 978-83-8322-660-6

9 788383 226606

Cena: 59,00 zł

